

## Педесет година Пљеваљске гимназије

Иако из сачуваних докумената не можемо утврдити који је непосредни разлог био за отварање Гимназије у Пљевљима и на чију је иницијативу издјејствовано одобрење, јасно је да то није било случајно. Несумњиво, то је с једне стране била последица укрштања и сукобљавања политика различитих држава, које су се отимале о Санџак, а с друге стране до отварања Гимназије дошло је под притиском пробужених народних снага код којих се национална и културна свијест у новим условима брзо развијала. Турска управа била је просто приморана да дâ одобрење за отварање гимназије, јер више није могла одолијевати налету народних захтјева. Поред тога, она је рачунала да ће тиме сузбити опасну аустроугарску и српску пропаганду одлазак омладине из ових крајева на школовање у сусједне државе гдје се она васпитавала у антитурском духу. Овдје, природно, не треба потцјењивати удио цркве, а нарочито манастира св. Тројице, који је стољећима био културно и национално жариште за ове крајеве. То је била још она епоха када је црква, донекле, играла прогресивну улогу, јер су се њени интереси слагали са народним интересима. Али та мисија ближила се крају и почела да се претвара у своју супротност.

Отворити гимназију била је жеља и циљ српског елемента у овим крајевима, ондашњих просвјетних радника, трговаца и младих занатлија Пљевљака. Са таквим захтјевима је предњачила нарочито млада градска буржоазија и напредна народна интелигенција — најпрогресивније снаге ондашњег друштва. Али са отварањем гимназије није ишло лако. Још 23 априла 1889 године постојао је тајни везирски распис који је написан искључиво против српства, српских школа и свега што се звало српско.

Српска влада чинила је врло много на буђењу националне свијести. Стојан Новаковић, министар унутрашњих послова српске владе, настојавао је „да се наиђе на пут легални у свеколиком старању за наше сународнике у Турској“. Као посланик у Цариграду он је још 1888 године поднио меморандум тадашњем министру просвјете Владану Ђорђевићу „да се наша национална акција појача непосредним и мање више отвореним радом Србије“.

„Нешто зулуми турски, нешто и политика Аустроугарске довела је на мисао 1894 године да се створи каква средња школа у овоме мјесту“. Колика је тежња нашег живља била за отварање школе, види се из једног протестног писма седамдесетих година

које је било упућено Црквено-школској општини, а потписано од стране 21 грађанина, у коме се каже: „На жалост нашу и наше омладине и свега нашега што се српским зове видимо да ви оћете све у бездну провалију да срушите и да више немамо оног народног права, нити пак оног српског духа кога смо пре имали, оћете да се обраћамо туђинцу који то и чека. Шта ви оћете, господо, од нас и наше омладине. . .“ Школу називају узданицом и категорички захтијевају да се наставници поставе. У противном тражиће „судским путем оно народно школско право, које је, како се каже, у овоме протестном писму, одобрио. . . Султан Хабдул Хамид Хан“.

У другојме прогласу (датума нема), који је упућен од стране Црквено-школске општине, стоји: „Срби браћо, позвали смо вас овде да вам предложимо наш следећи предлог. Познато вам је да у нас овде од толико година постоји четвороразредна српско-православна основна мушка и женска школа, пошто наши синови сврше четири разреда основне школе и пошто веће школе немамо. а у стању већина народа нашег није да шаље своје синове и кћери на страну на више науке, зато смо нашли за нужно, позвати вас, браћо, да с нама заједно у зговору нађемо начин како би смо отворили једну већу школу за пети разред. . .“ У овоме позиву Црквено-школска општина вели да из својих средстава може издржавати два учитеља и двије учитељице, а за пети разред потребан је „један већи учитељ кси је веће науке свршио и један наставник за турски језик у петом разреду“.

Светозар Томић у својем чланку: „Прве речи о гимназији нашој у Пљевљима“, говори о својој посјети са Танасијем Пејатовићем код Сулејман-паше. Поред осталог, Сулејман-паша рекао им је: „Па што вас двојица не би остали овдје у Таслици, отворили једну српску руждију (гимназију) и у њој радили?“ 1887 године митрополит рашко призренски извјештава Црквено-школску општину да је постављен један наставник којег ће Митрополија плаћати, а друго што му буде потребно плаћаће општина.

Првога јула 1899 године Црквено-школска општина опет се обраћа митрополиту у Призрену и моли га да се поред четвороразредне основне школе отвори „већа школа“ тј. пети разред основне школе или почетак полугимназије, као и једна већа радничка школа, да се не би наши синови „по туђинштини скитали“. Даље се у писму вели како је митрополит раније обећао отворити већу школу и наставнике плаћати, „али до данас не добисмо, осташе наше молбе глас вапијућег у пустињи.“ Митрополија је била под директном управом Цариградске патријаршије, која је у црквеношколским питањима била самостална, а та права је имала и митрополија у погледу црквеношколских питања. Неки веле да је прва мисао о отварању гимназије потекла од Јована Ђирковића, (Ђирко-паша — тако су га звали Турци), ондашњег учитеља, Тода Росића и Јова Митриновића који су такође били учитељи. Како

кажу његови савременици, у свему се највише истицао Ђирковић, који је био храбар и окретан човјек.

До отварања школе ишло је врло тешко. Да би се нека школа отворила, требало је издјејствовати ферман (одобрење) од турских власти у Цариграду. Тадашња Црквено-школска општина обрати се турској влади да се отвори пети и шести разред, а за ове разреде био би програм I и II разреда гимназије. За отварање гимназије било је и других тешкоћа; није било подесне зграде која би задовољила школске потребе. Зато је црквено школска општина морала да тражи одобрење од турских власти да се постојећа зграда која је била тијесна прошири. Ни ово није био лак посао. Тешко се долазило до одобрења. Црквено-школска општина морала је да интервенише код наших конзулата у Скопљу и Цариграду и да се они код мјеродавних у Цариграду, по овим питањима, заузму и издјејствују одобрење да се зграда прошири. Најзад, турска влада одобри да се подигне други спрат, с тим да се зграда не смије проширити. О овој ствари морало се добро размислити. Ту је требао велики мајсторлук и досјетљивост, па да се задовоље обадвије потребе: држати се наређења из Цариграда и задовољити школске потребе. Послије дугог размишљања, пала је одлука да се други спрат прошири три метра у ваздуху „према улици подупријевши га стубовима“. Замисао је оставрена. Није више могла постојати опасност приговора турских власти, јер се зграда на земљи није проширила.

Вријеме је пролазило, а одобрење из Цариграда није долазило да отпочне рад у школи. Прошла је 1895 и 1896 година. Зграда је била готова. Набављена су била потребна учила, намјештај и друго. Зашто рад у школи није почињао? На ово питање је лако одговорити. Отварање гимназије није ишло у рачун Турске и Аустроугарске. Аустроугарска је преко свога конзула у Пљевљима радила да омете сваки културни и просвјетни покрет, да се угуши свака помисао о отварању гимназије гдје би се васпитавала наша омладина. Она је добро знала да ће гимназија и културно и политички дјеловати. Зато је и давала велике стипендије нашим ђацима који су се школовали у Сарајеву и другим мјестима. Циљ Аустроугарске власти је био да нашу омладину однароди и да је васпита у своме духу. Због тога су касније и отворили своју гимназију у Пљевљима у којој се било уписало свега двоје српске дјеце, и то су била дјеца родитеља који су били у служби код аустриских власти.

Приликом посјете Пљевљима призренског митрополита Динисија 1896-7 године питање отварања гимназије покренуло се с мртве тачке.

По причању појединих отварању гимназије знатно је потпомогао Павле Пламенац. 1899 године црногорска влада по њему шаље одликовања тадашњем пљеваљском мутесарифу Сулејманпаши, угледној личности као и Мехмед-паши Бајровићу, који је био почасни паша, и Мухамеду Коријенићу, угледним личностима

и првацима муслиманским. Пламенцу је у Пљевљима предочено да је народна жеља да се отвори гимназија. Вјероватно да је и Пламенац озбиљно схватио оправдане тежње нашега народа у овим крајевима и интервенисао је код своје владе по питању отварања гимназије у Пљевљима.

Заузимањем наших људи као и Рашко-призренске митрополије, српске и црногорске владе најзад ријешено је питање отварања гимназије. 1901 године Митрополија је извијестила Црквено-школску општину да ће се гимназија отворити. Тако 13 септембра 1901 године она извјештава Црквено-школску општину да ће се отворити „већа школа“ у Пљевљима. 5 октобра исте године Стеван Самарџић, учитељ и књижевник, извјештава школску општину да је постављен од надлежних власти за наставника новотворене грађанске школе-гимназије и тражи да се набаве потребна учила, књиге, намјештај и друго. 15 октобра митрополит призренски јавља да је Самарџић одређен да отпочне рад у гимназији. Исто тако, у октобру Главни просвјетни одбор у Призрену јавља општини да су: Стеван Самарџић, бивши управитељ Нововарошки, и Гаврило Пејатовић, свршени ђак трговачке академије, постављени за наставнике грађанске школе.

29 октобра 1901 године обављен је први пријемни испит за упис у I разред гимназије. Упис није био ограничен. Могли су се уписивати и ђаци из Црне Горе, Новог Пазара и других мјеста. У први разред уписало се 70 ученика. Стеван Самарџић организује полагање пријемног испита. За гимназију је уступљен горњи дио зграде основне школе. Послије годину дана цијела зграда уступљена је за гимназију. О школским потребама као и о сиромашним ученицима старала се школска општина. Одбор је објавио отварање гимназије у оближњим срезовима, а за њено отварање знало се и преко граница турске царевине: у Босни и Херцеговини и Црној Гори.

Наставнике је плаћала српска влада. На Јавору је постојала царинарница, гдје је гимназиски курир Васо Рољевић долазио, примао паре, зашивао их у стељу од самара и тако их преносио у Пљевља. Главни посао око шиљања плате вршио је управник царинарнице Краљевине Србије, а на то се мјесто постављао виши чиновник, обично из дипломатске струке. Он је имао уговорену шифру помоћу које је општио са директором гимназије и свима управама школа у подручју. Професорске плате износиле су мјесечно 200, а суплентима 120 динара. Од 15 основних школа, колико их је било у Пљевалском срезу у то доба, 7 је плаћала Црна Гора (у Премћанима, Косеници, Огвађеници, Бобову, Глисници, Бољанићима и Хоћевини). Читав Берански срез био је у сфери Црне Горе као и један дио Бјелопољског среза.

Нормалан рад у гимназији почео је тек 1902 године — доласком за директора Танасија Пејатовића, професора Скопске гимназије. Школске 1902/3 године отворен је други разред гимназије. За наставнике дошли су Ђорђе Пејановић, Тодор Боровњак, Симо

Шиљак. „Тек што је школа отпочела са радом и стала на своје ноге, претрпи тежак удар“. 23 априла 1903 године умрије директор Пејатовић. Пејатовић је био један од најкултурнијих просвјетних радника свога времена.

Школске 1903/4 почиње редован рад у гимназији. Отвара се и трећи разред. При гимназији се отвара домаћинско-радничка школа. Ову школу турске власти сматрале су као одсјек гимназије. Мјесто Танасија Пејатовића долази за директора Илија Лаловић, професор, са службом у Солуну, а за наставнике постављају се: Љубо Јовичић и Видосава Јовановић. Како гимназија тако и домаћинска школа постижу знатне успјехе. Наставници и ђаци повремено приређивали су приредбе. Због једне непажње, приликом Светосавске прославе, за мало није затворена школа. Благодарехи Сулејман-паша, који је био врло културан и образован човјек, овај се инцидент ликвидирао без рђавих посљедица. Приход са прославе био је обилан: 30 наполеона. „Од овога прихода ударен је темељ физичком и хемиском кабинету“. Испит те школске године обављен је у присуству Сулејман-паше. Један ученик успјешно је експериментисао физичким справама и прецизно изводио све хемиске анализе. Сви присутни са Сулејман-пашом били су врло задовољни, а сам паша честитао је професорима на постигнутом успјеху. Школске 1904/5 године већ су сва четири разреда гимназије, а поред ових и два разреда Домаћинско-радничке школе. У новембру појавио се пожар у згради и „уништио с муком подигнуту гимназију, вјероватно захваљујући аустријском конзулу и његовим помоћницима.“

Школа је смјештена у приватне зграде привремено. Донесена је одлука да се прави нова зграда за гимназију. Формиран је одбор грађана са директором Лаловићем. Пропаганда за подизање школе продирала је преко граница Црне Горе, Босне и Херцеговине. Богати прилози почели су ускоро долазити. Сами грађани Пљеваља одлично су се одазвали. Од муслимана треба навести један свијетао примјер. Омер-бег Бајровић приложио је 30 наполеона у злату. Са прилозима се није прекидало све до 1906 године, када је постављен темељ новој школској згради. Прилози су стијали из свих крајева гдје је био српски живаљ.

Школске 1905/6 године, рад у школи одвија се у приватним зградама. У овој години отвара се и нижа Дјевојачка школа. Почиње се правити нова зграда. Из Србије из Лесковца дошли су мајстори који су иза Малог Плијеша нашли погодну земљу за циглу и ту је правили. План зграде је израдило Министарство грађевина у Београду. Турске власти у Цариграду одобриле су подизање нове зграде „само у границама старе зграде“. Требало је да нова зграда буде већа од старе да би задовољила нове потребе. Сулејман-паша, на своју одговорност, одобри да се са сваке стране зграда прошири по три метра, што је било довољно и што је одговарало плану нове зграде. Сулејман-паша присуствовао је освећењу темеља, напио је здравицу и том приликом рекао: „Желим

да се Срби као царски поданици тако просвете, да зграда којој се данас удара темељ послужи не само за гимназију но и за универзитет“.

1906/7 године избила је побуна у околним селима. Она је стала живота и бјекства стотину породица, од којих су многе пребјегле у Црну Гору. Швапски агенти и даље праве смутњу и убиједе турске власти да су побуну изазвали просвјетни радници, те је Сулејман-паша био присиљен да претресе станове наставника и гимназиску зграду. Али прије претреса преко Сеифа Шеховића, наставника турског језика, обавијести управу школе и наставнике, те су на вријеме склонили све што би их компромитовало. У овој школској години постигнути су дивни резултати. Крајем године приређена је изложба ћачких радова, која је одушевила посетиоце. Наредне 1907/8 године нова је зграда готова и у њој отпочиње рад. У њу су смјештени поред гимназије, Дјевојачка школа, наставничка књижница и читаоница. За директора постављен је Петар Косовић. Био је довољан број наставника. Сви су часови били заступљени. Брига директора и наставника довела је на мисао да се оснује фонд за потпомагање сиромашних ученика. Овим фондом користили су се не само ђаци већ и наставници, због нередовног примања плате. Узимајући из фонда позајмицу наставници су плаћали камату 6 посто.

1908/9 школске године придолазе нове наставничке снаге: Стојан Зафировић, Ђорђе Константиновић, Ламбра Тозијевић, Александар Прљинчевић и Миле Вуковић. Ове године избијају нови политички моменти. Долази до револуције у Турској, „која ствара уставно стање. Признаје се српска народност, која је до тада службено обиљежавана као „урумилет“ (Кристијан милет). Добијају се шире политичке слободе. Послије хуријета, Турска се просвјетно уздиже. У граду је основано 5 основних школа, од којих једна женска. За сиромашну и напуштену дјецу основана је Радничко-занатлишка школа. Изучава се и музика. Отвара се и ћилимарска школа. По хуријету отворена је и идадија (виша гимназија). Дакле, таласи младо-турске револуције дошли су и до Пљеваља. Народ је ово схватио као ослобођење од апсолутизма и вјеровао да ће се ријешити аграрно питање, али су се наде изјаловиле; до слободе се није дошло.

1909 године турске власти ометају рад у школи. Школске 1909/10 поставља се рад у гимназији са малим бројем ученика, јер овакво стање учинило је да је из Црне Горе дошао мали број ученика, а зна се да је она давала једну трећину ђака. Школа је такорећи животирила и сваког дана очекивало се њено затварање. „Балкански савез још није био повео своју акцију, али се предосјећало да долазе крупни догађаји“. Гимназија сада постаје и политички центар. Увече око наставника скупљали су се грађани и претресали политичку ситуацију. Наслућивало се да је дошао крај турске царевине. Дисциплина у школи била је беспрекорна. Двомјесечно су се одржавали састанци професора, учитеља и све-

штеника, на којима су се претресала политичка питања, прикупљани су подаци о стању у нашем народу, анализирали се поступци турских власти, зулуми, доносиле су се одлуке о ширењу пропаганде. Просвјетни радници развијали су „жестоку кампању преко београдских новина, које су указивале гостопримство свим културним радницима из бивше турске царевине. На крају школске године најбоље ученике гимназија је слала на продужење школе у Скопље, Призрен, Солун. Све су то били одлични ђаци.

1910 године школа је имала неприлика у своме раду због непотврђених диплома наставника од стране турских власти. По наређењу скопског валије забрањен је рад у школама. 12 маја 1910 године школска општина упутила је депешу министру просвјете Васфибеју — посланику у Цариграду. У депеши се поред осталог каже: „У интересу мира и слоге колико је потребно нашој отаџбини молимо Вас подејствујте. . . да се наше школе одмах отворе, а власт нека расправи питање о потврди дипломе са Митрополитом.“ Послије ове депеше турска влада је наредила да се школе отворе, али турске власти у Пљевљима зато нијесу хтјеле ни да чују што се види из телеграма претсједника општине Васфибеју пљеваљском посланику у Цариграду: „Ваш телеграф у коме јављате да је министар просвјете јавио Валији за отварање школе примили смо. Данас сам био код претставника власти. . . не само да не да отворити школе, већ ни испите извршити. Имајући у виду жалосно стање ученика, изволите хитно учинити по овој ствари што подобује“.

6 новембра 1910 године митрополит рашко-призренски пише нашем намјеснику у Пљевљима да се саопшти наставницима и професорима „да им је забрањен рад у школи и да су искључени из црквене заједнице, да им је свештеник забрањен за свако чинодејство и да су лишени сваке благодети, док својим држањем и понашањем према цркви и црквеном поглавару и његовим одлукама не докажу да су права њена чеда (цркве) и истински послушни и одани јој синови.“

2 децембра исте године митрополит Нићифор иде још даље. Црквено-школска општина обуставља сваку помоћ гимназији „док се школско питање не ријеши у Цариграду како треба по закону утврђеном реду црквеним привилегијама и самом уставу отоманске државе. . . до коначног ријешења не треба гимназија да ради. . .“

Наставни план и програм у гимназији били су исти као и у Србији, с том разликом што се овдје изучава турски, а у Србији њемачки језик. И све друго у погледу наставе било је као у Србији. Турским властима преко Митрополије слати су сваке године распоред часова и списак наставника. У распоред није уношена национална историја, јер је овај предмет био забрањен да се изучава у гимназији.

По завршетку ниже гимназије у Пљевљима, ученици су проужавали школовање у Скопљу, Солуну и Цариграду.

Средњошколска омладина из слободних крајева повезивала се са нашом школском омладином у Пљевљима. 1907 године у Дубровнику одржан је конгрес средњошколаца, на који су позвали и претставнике гимназиске омладине у Пљевљима. У писму од 22 јула 1907 године — упућено црквено-школској општини, каже се: „Дана 7 августа ове године састају се у Дубровнику југословенски ђаци, који су свршили коју средњу школу на договор о раду и на претку нас Јужних Словена“. У писму се тражи помоћ за делегате која је и дата.

Културно-умјетнички живот није се развијао несметано. Друштву „Братство“ које је основано 1889 године, турске власти ометале су његов рад. Јула 1907 године претсједник друштва Ђорђе Пејановић обраћа се Средњо-школској општини да интервенише код власти за дозволу „да се друштвене вјежбе изводе у граду и да се не смета племенитом раду друштва... Да се ово питање ријеша...“

Школске 1913/14 године по одласку директора Марића за директора је дошао Јаза Поповић, професор Богословско-учитељске школе на Цетињу. На сједници министарског Савјета на Цетињу од 3 јула 1913 године ријешено је да се отвори гимназија у Пљевљима — сва четири разреда, а министру просвјете и црквених послова остављено је да сам донесе програм и друго шта је потребно. Указом од 8 новембра 1915 године отворена је четвороразредна гимназија у Пљевљима. Овај Указ објављен је у „Гласу Црногорца“ од 11 децембра 1913 године. У истом броју „Гласа Црногорца“ објављен је и други указ којим се за директора поставља Јазо Поповић, професор Богословско-учитељске школе, а за контрактуалне наставнике Гимназије Милан Глагожа, наставник гимназије на Цетињу, Антун Симон, наставник Осјечке гимназије, Филип Перић и Божидар Ђукић, апсолвенти филозофије.

Новопостављени директор у депеши од 31 децембра 1913 године, којом се обраћа Министарству просвјете (Цетиње), каже да је ранија управа однијела све податке о ученицима, без којих се докумената не може извршити упис нити отпочети рад, па молу Министарство да познатим путем поради да се сви ови документи житно поврате школи. Одмах послје ове депеше Министарство просвјете интервенише код Министарства иностраних дјела како би гимназија у Пљевљима добила што прије однесена документа. У случају да србијанске надлежне власти не хтедну уступити оригиналне књиге и друго, онда да их дају за неко вријеме док се препишу и легализују, па ће се послје враћити. До ових књига се уопште није дошло, а по мишљењу неких ондашњих архива је уништена у Пријепољу у току ратова.

Упис ученика извршен је 9,10 и 11 децембра 1913 године. Ученице бивше Дјевојачке школе, пошто тада није постојала, уписане су у наредне разреде гимназије. У овој школи учили су се сви гимназиски предмети — нешто скраћеније.



Пријемни испит за први разред гимназије обављен је 14 децембра 1913 године. Уџбеници су набављени из Београда, пошто овдје није постојала књижара, а са Цетињем није постојала никаква пакетна веза. Редовна предавања почела су 2 јануара 1914 године.

Управа школе покренула је питање отварања интерната, тако да је на сједници Градске општине одобрено 1200 динара, која се сума имала употребити за интернатске потребе, али до отварања интерната није дошло, јер се 26 јула 1914 године заратило са Аустријом.

Први свјетски рат зауставио је почетке великог замаха Пљеваљске гимназије.

Рад Пљеваљске гимназије последице Првог свјетског рата, у новим условима, претставља врло значајан период њеног живота.

Послије Првог свјетског рата рад у гимназији почео је 29 марта са сва четири млађа разреда. До школске 1920/21 радило се по скраћеним течајевима, а од тада почео је нормалан рад. Међу наставницима било је и напредних људи, што се види из једног извјештаја заступника директора Министарству просвјете, а који се односи на Ђорђа Поповића, Јована Ћетковића, Владислава Самарџића и Вуколу Лацмановића. Овдје је било основано друштво „Рад“, са циљем да потпомаже своје чланове, каже се у извјештају Министарству, које се доиста претворило у социјалистичку комунистичку партију. За Ђорђа Поповића и Јована Ћетковића вели се да су присталице треће Интернационале. Даље, рад ових наставника на спровођењу социјалистичко-комунистичке партије утврдио се приликом Општинских избора.

Школске 1921/22 године поред директора Н. Минића има још 8 редовних и 2 хонорарна наставника. У овој школској години било је пет разреда, а укупан број ученика износио је 289. Школске 1922/23 године било је 6 разреда са укупно 322 ученика. Школске 1923/24 остао је исти број разреда са 324 ученика. Те школске године Општински одбор на својој сједници донио је одлуку да се интервенише код Министарства просвјете ради отварања седмог разреда гимназије, пошто за ово постоје сви услови. Министарство је одобрило отварање седмог разреда у који се уписало 16 ученика-ца, а већ школске 1924/25 имамо свих осам разреда са 393 ученика-це. У осми разред уписало се 19 ученика-ца. Школске 1925/26 број ученика се попео на 467, а бројно стање наставника је 17. Школске 1927/28 број наставника са директором је 18, а ученика је 453.

Крупан удио Пљеваљске гимназије у Ослободилачкој борби који се одразио кроз револуционарну дјелатност њене омладине потпуно је разумљив ако се има на уму већ стечено борбено искуство саме омладине, правилно васпитање, класна свијест и чврстина идеолошког убјеђења. Цио њен дотадашњи рад био је припрема за одлучујућу борбу која ће донијети нашим народима слободу и омогућити изградњу социјализма.

Окупирањем Пљеваља 17 априла 1941 године рад у Гимназији је престао као и сваки други културно-просвјетни живот. Њемци су запосјели гимназиску зграду, а касније Италијани. За вријеме од 1941 године до 1943 године радило се свега 3 мјесеца, и то у прекидима. Више рад у Гимназији није настављен до ослобођења.

А кад је дошло до напада на Пљевља, знатан број ученика повукао се из Пљеваља и учествовао у нападу. И у овој крвавој борби око Пљеваља својом борбеношћу и херојством истакла се наша средњо-школска омладина, чије се хумке налазе у близини гимназије, које ће бити вјечан примјер садашњим и будућим генерацијама како се умире за оно што је човјеку најмилије — за слободу.

И за овај кратак период рада у школи наша омладина борила се илегалним путем против фашистичких зулумћара. Ни пријетње цивилних делагата, ни хапшења, ни стријељања наших људи нијесу саломили дух нашој омладини. Она је отворено изражавала мржњу према фашистичким освајачима, а што је испољила 1941 године приликом прославе једног италијанског празника када су наши ученици, по наређењу окупаторских власти, морали да присуствују тој прослави. Прозлазећи испод трибине која је била окићена црногорским и италијанским заставама, на којој су сједели италијански функционери и домаћи „главари“, ученици са једним бројем наставника пркосе и не поздрављају. Због овога фашистичке власти прате сваки корак наставника и ученика.

Мјесеца јуна 1943 године по зидовима учионица, по клупама и ходницима школска омладина урезује: „срп и чекић“, црта петокраке и исписује паролу: „Доље фашизам“... „Живјела КПЈ“, „Живио друг Тито!“ У грађанству је завладао страх и мислило се да ће се десити нешто слично ономе звјерству у Крагујевцу. И после овога наша омладина и даље шири револуционарне идеје, растура летке, шири вијести о успјеху наших савезника на фронту и о крвавим борбама наше ослободилачке војске, свестрано потпомаже покрет и појачава редове наше војске. У току НОБ дале је животе из града и среза 12 просвјетних радника, док је број ученика Пљеваљске гимназије који су положили своје младе животе за бољи живот наших народа, огроман. Према, можда, непотпуним подацима погинуло је у току народне револуције 205 ученика Пљеваљске гимназије. Из тога се види да је Пљеваљска гимназија, поред своје просвјетне и културне мисије, одиграла и значајну улогу у Ослободилачкој борби. Њен је рад плодан и разноврстан почевши од њеног оснивања 1901 године па све до 1941 године када је букнула народна револуција и проговорила народна свијест.

Пљеваљска гимназија за турско доба одиграла је значајну улогу како у културно-просвјетном тако и у политичком погледу. Она је извела једну културну револуцију.

Дефинитивним ослобођењем Пљеваља створени су услови да се поново настави рад у Гимназији. Ратни фронт је био још на домаку. Водила се коначна битка на Лиму, Дрини и другим мјестима. И док се тамо водила још жестока борба са њемачким дивизијама отпочео је рад у гимназији. 8 априла 1944 године школа већ ради са четири нижа разреда. Рад је отпочео скоро без икаквих средстава, јер је окупатор још 1941 године уништио цјелокупну школску имовину. Данима су гореле књиге на гомили поред школе. Уз помоћ народне власти прибављена су најнужнија средства за рад. Наставно особље састављено је из преживљених просвјетних радника и оних из појединих војних јединица које су се налазиле на територији Пљеваљског среза.

Од школске 1944/45 па до школске 1945/46 учили су се комбиновани разреди. Рад се постепено нормализује. Са редовним разредима почело се радити школске 1947/48 године. У наставном плану и програму настале су знатне измјене, јер су се оне заснивале на тековинама народне револуције и науке марксизма-лењинизма.

**И. Лопушина**

#### ЛИТЕРАТУРА

- Из историје Пљеваљске гимназије (Проф. Гл. 1932 г.) —  
Акта Црквено-школске општине при ман. Св. Тројице у Пљевљима.  
Акта Пљеваљске гимназије из 1913 и 1914 год. при Музеју на Цетињу.  
Сјећања — П. Ш. и Ђ. П.  
Споменица 40-це мушке гимназије у Скопљу (1894—1934)